

Godsdienstige vorming in het basisonderwijs

STAP STENEN

Bram Kunz &
Jan van Doleweerd

 de
banier
UITGEVERIJ

... opdat zij hun hoop op God stellen ...

Psalm 78

Inhoud

Waarom zou je dit boek lezen?	12
Stapstenen voor de godsdienstige vorming van leerlingen	14
1. De Bijbel: Gods betrouwbaar getuigenis	22
1.1 Intro	22
1.2 Woord van God	22
1.3 Vier eigenschappen van de Bijbel	23
1.4 Letterlijk en geestelijk	24
1.5 Hermeneutische drieslag	24
1.6 Heilige Geest en Bijbel	27
2. Belijdenisgeschriften: getuigen van het christelijk geloof	30
2.1 Intro	30
2.2 Bijbel en belijdenis	30
2.3 Belijdenisgeschriften	31
2.4 Gezaghebbende stemmen	32
2.5 Vroegchristelijke belijdenissen	32
2.6 Gereformeerde belijdenisgeschriften	34
2.7 Waarde van belijdenisgeschriften	38
3. Oudere pedagogen over godsdienstige vorming	39
3.1 Intro	39
3.2 Aurelius Augustinus	40
3.3 Jan Amos Comenius	42
3.4 Jacobus Koelman	44
4. Recentere pedagogen over godsdienstige vorming	47
4.1 Intro	47
4.2 Herman Bavinck	47
4.3 Wim ter Horst	49
4.4 Marinus Golverdingen	52
4.5 Bert Roebben	55
4.6 Christelijk-pedagogisch denken en jouw vormingsideaal	57
5. De kinderbijbel als instrument van godsdienstige vorming	60
5.1 Intro	60
5.2 Kinderbijbels: het fenomeen	60
5.3 Vertelling in woord en beeld	62

5.4	Kinderbijbels nader bekeken	63
	5.4.1 W.G. van de Hulst	63
	5.4.2 Anne de Vries	65
	5.4.3 Joh. Vreugdenhil	66
	5.4.4 Joanne Klink	67
	5.4.5 Nico ter Linden	69
5.5	Beoordeling van kinderbijbels	70
6.	Bijbelse personen en thema's - Oude Testament	73
6.1	Adam: de eerste mens	73
	6.1.1 Intro	73
	6.1.2 Persoon	73
	6.1.3 Plaats in de Bijbel	74
	6.1.4 Kernwoorden	83
	6.1.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	79
6.2	Abraham: vader van de gelovigen	81
	6.2.1 Intro	81
	6.2.2 Persoon	81
	6.2.3 Plaats in de Bijbel	81
	6.2.4 Kernwoorden	83
	6.2.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	85
6.3	Mozes: de man Gods	88
	6.3.1 Intro	88
	6.3.2 Persoon	88
	6.3.3 Plaats in de Bijbel	89
	6.3.4 Kernwoorden	90
	6.3.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	93
6.4	Aäron: de hogepriester van Israël	95
	6.4.1 Intro	95
	6.4.2 Persoon	95
	6.4.3 Plaats in de Bijbel	96
	6.4.4 Kernwoorden	97
	6.4.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	103
6.5	Job: de lijdende rechtvaardige	105
	6.5.1 Intro	105
	6.5.2 Persoon	105
	6.5.3 Plaats in de Bijbel	106
	6.5.4 Kernwoorden	107
	6.5.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	109
6.6	David: Koning met een hart om God te dienen	111
	6.6.1 Intro	111
	6.6.2 Persoon	111
	6.6.3 Plaats in de Bijbel	112
	6.6.4 Kernwoorden	113
	6.6.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	116

6.7	Jesaja: de evangelist van het Oude Testament	118
	6.7.1 Intro	118
	6.7.2 Persoon	118
	6.7.3 Plaats in de Bijbel	119
	6.7.4 Kernwoorden	119
	6.7.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	123
6.8	Ezra: Schriftgeleerde na de ballingschap	125
	6.8.1 Intro	125
	6.8.2 Persoon	125
	6.8.3 Plaats in de Bijbel	126
	6.8.4 Kernwoorden	128
	6.8.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	130
7.	Bijbelse personen en thema's – Nieuwe Testament	132
7.1	Mattheüs: evangelist voor de Joden	132
	7.1.1 Intro	132
	7.1.2 Persoon	132
	7.1.3 Plaats in de Bijbel	132
	7.1.4 Kernwoorden	134
	7.1.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	137
7.2	Petrus: discipel van Jezus	139
	7.2.1 Intro	139
	7.2.2 Persoon	139
	7.2.3 Plaats in de Bijbel	139
	7.2.4 Kernwoorden	140
	7.2.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	144
7.3	Johannes: de discipel die Jezus liefhad	147
	7.3.1 Intro	147
	7.3.2 Persoon	147
	7.3.3 Plaats in de Bijbel	148
	7.3.4 Kernwoorden	149
	7.3.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	153
7.4	Paulus: apostel voor de volken	155
	7.4.1 Intro	155
	7.4.2 Persoon	155
	7.4.3 Plaats in de Bijbel	157
	7.4.4 Kernwoorden	161
	7.4.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	164
7.5	Hebreeën: christenen, geroepen om te volharden	166
	7.5.1 Intro	166
	7.5.2 Hebreeën	166
	7.5.3 Plaats in de Bijbel	167
	7.5.4 Kernwoorden	168
	7.5.5 Verbinding met belijdenisgeschriften	170

7.6	Jakobus: apostel voor de verstrooiden	170
7.6.1	Intro	172
7.6.2	Persoon	172
7.6.3	Plaats in de Bijbel	173
7.6.4	Kernwoorden	175
7.6.5	Verbinding met belijdenisgeschriften	178
8.	Het ideaal van godsdienstige vorming	182
8.1	Intro	182
8.2	Ideaal	182
8.3	Schillen en kern	183
8.4	Sociale praktijk	184
8.5	Kwalificatie, socialisatie en subjectwording	184
8.6	Context	187
8.7	Stapstenen	188
9.	Godsdienstige vorming en de pedagogische driehoek	190
9.1	Intro	190
9.2	Pedagogische driehoek	190
9.3	Pedagogische driehoek en de opdracht van Psalm 78	192
9.4	Inleiden en inwijden	194
10.	De leraar	196
10.1	Intro	196
10.2	Persoon van de leraar	196
10.3	Rollen van de leraar	198
10.4	Didactische gereedschapskist	202
11.	De leerling	205
11.1	Intro	205
11.2	Geschapen naar Gods beeld	205
11.3	Beeld Gods en godsdienstige vorming	207
11.4	Ontwikkelingsfasen van kinderen	208
11.5	Morele ontwikkeling van kinderen	209
11.6	Geloofsontwikkeling van kinderen	210
12.	Inleiden in Gods wereld	213
12.1	Intro	213
12.2	Deze wereld is Gods wereld	213
12.3	Kind in de wereld	214
12.4	Kijkfilter	214
12.5	Betekenisvinding en betekenisgeving	215
12.6	Ruimte voor ontdekken	216
12.7	Christelijke wereldbeschouwing	217

13. Inleiden en inwijden in de context van een pluriforme samenleving	219
13.1 Intro	219
13.2 Godsdienstpedagogische vormingsconcepten	220
13.2.1 Learning in religion	220
13.2.2 Learning about religion	220
13.2.3 Learning from religion	221
13.2.4 Learning through religion	222
13.3 Monoreligieus godsdienstonderwijs in een pluriforme context	222
14. Godsdienstige vorming in het klaslokaal	228
14.1 Intro	228
14.2 Didactische basishandelingen	228
14.2.1 Stimuleren van een christelijke levenssfeer	229
14.2.2 Verbinden van de Bijbel en de christelijke traditie met de leefwereld van het kind	229
14.2.3 Bevorderen van ethisch denken en handelen	230
14.2.4 Oefenen van liturgische praktijken	232
14.2.5 Aanbrengen van verbindingen met schoolvakken	232
14.3 Handreiking voor curriculumontwikkeling	232
14.3.1 Visie op het vak	233
14.3.2 Het onderwijsleerproces	232
14.3.3 Toetsing en het vormingsideaal	234
15. De Bijbelvertelling	236
15.1 Intro	236
15.2 Wat is vertellen?	236
15.3 Vertellen: waar moet je op letten?	237
15.4 Systematische voorbereiding	240
15.5 Lesopzet van de Bijbelvertelling	242
16. Bijbellezen met leerlingen	245
16.1 Intro	245
16.2 Bijbelgebruik bij kinderen	245
16.3 Methoden van Bijbellezen	246
16.4 Welke hulpmiddelen gebruik je bij het Bijbellezen?	249
17. Memoriseren van Bijbelteksten, liederen en geloofsleer	251
17.1 Intro	251
17.2 Memoriseren	251
17.3 Verbinding met de pedagogische driehoek	251
17.4 Het waarom van memoriseren voor de godsdienstige vorming van kinderen	252
17.5 Aanpak van memoriseren	253

17.6	Aanleren van Bijbelteksten, namen en feiten	255
17.7	Zingen van geestelijke liederen	255
17.8	Aanleren van de geloofsleer	256
17.9	Overhoren van psalmen en geloofsleer	257
17.10	De verbinding met liturgische praktijken	257
18.	Godsdienstige vormingsgesprekken met leerlingen	259
18.1	Intro	259
18.2	Basiskenmerken	259
18.3	De rollen van de leraar	264
18.4	Toepassingsmogelijkheden	265
19.	Omgaan met verlieservaringen	267
19.1	Intro	267
19.2	De leraar als gids	267
19.3	Kenmerken van het rouwproces	268
19.4	Handelen van de leraar bij verlies en rouw	269
19.5	Woorden geven aan de gebeurtenissen	270
19.6	Hoe ga je om met de dood?	271
19.7	Hoe breng je God ter sprake bij verlies en rouw?	272
19.8	Verlies in de school	273
20.	Liturgische praktijken op school	275
20.1	Intro	275
20.2	Wat is liturgie?	275
20.3	Liturgie en godsdienstige vorming	276
20.4	Liturgie en zichtbaar geloof	276
20.5	Gewoonten, symbolen en symboolsystemen	276
20.6	Culturele invloed	278
20.7	Liturgische praktijken op school	278
20.8	Liturgie als richten van verlangen	280
21.	Rentmeesterschap	284
21.1	Intro	284
21.2	Beeld van God en rentmeesterschap	284
21.3	Zorg voor jezelf	285
21.4	Zorg voor de ander	286
21.5	Zorg voor de schepping	288
22.	De kerk: eenheid in verscheidenheid	290
22.1	Intro	290
22.2	Eenheid	290
22.3	Verdeeldheid	292
22.4	Ontmoeting en respect	293

23. De mondiale kerk	296
23.1 Intro	296
23.2 Zending	296
23.3 Noodzaak van zending	298
23.4 Verdrukte christenen	298
23.5 De toekomst van Israël	299
23.6 Wat kun jij leren van andere christenen?	300
24. Godsdienstige vorming in het openbaar onderwijs	302
24.1 Intro	302
24.2 Achtergronden van het levensbeschouwelijk vormingsonderwijs	302
24.3 Ideaal van godsdienstig en levensbeschouwelijk vormingsonderwijs	303
24.4 Inrichting van protestants godsdienstig vormingsonderwijs	304
24.5 Christelijk geloof in het publieke domein	305
25. Godsdienstige vorming in andere religies	308
25.1 Intro	308
25.2 Godsdienstige vorming in het jodendom	308
25.3 Godsdienstige vorming in de islam	310
25.4 Humanistisch vormingsonderwijs	313
25.5 Boeddhistisch en hindoeïstisch vormingsonderwijs	314
26. Christelijk burgerschapsonderwijs	316
26.1 Intro	316
26.2 Burgerschapsvorming	316
26.3 Kerndoelen	316
26.4 Waardeoriëntatie	317
26.5 School als oefenplaats	318
26.6 Beschermen en toerusten	320
26.7 Instructie of vorming	320
26.8 Tolerantie	321
26.9 Vreemdelingschap	322
Epiloog	324
Beredeneerde bibliografie	326
Register van Bijbelteksten	336
Register van verwijzingen naar belijdenisgeschriften	349
Persoons- en zakenregister	351

Waarom zou je dit boek lezen?

Als christelijke leraar heb je voor de godsdienstige vorming van leerlingen dezelfde opdracht als je collega's van vijftig jaar geleden. Wie een oud leerboek voor godsdienstonderwijs doorbladert, zal er veel in herkennen. Jij vertelt immers ook uit de Bijbel en je zingt en bidt met je leerlingen.

Toch heb je een nieuw boek in handen. Het is bedoeld voor jou, als leraar in opleiding. Dit boek maakt je wegwijs in het godsdienstonderwijs. En het wil je inspireren om werk te maken van de opdracht om bij te dragen aan de vorming van leerlingen in de wereld van nu.

Dit boek is tevens bedoeld voor jou als je al leraar bent, misschien al jarenlang. Veel in dit boek zal bekend zijn. Toch is het ook voor jou de moeite waard om je te blijven bezinnen op je roeping als christelijke leraar. Welke verantwoordelijkheid draag jij voor de godsdienstige vorming van je leerlingen?

In dit boek willen we gelovig gehoorzaam zijn aan de Bijbel. Daarnaast staan we van harte in de traditie van de christelijke kerk der eeuwen en weten we ons verbonden met de gereformeerde belijdenis. Verder zul je merken dat we zelf ook geleerd hebben van veel andere theologen en pedagogen.

Hiermee is de vraag echter nog niet beantwoord waarom er een nieuw boek nodig is. Een belangrijke reden is dat onze samenleving de afgelopen vijftig jaar sterk is veranderd. Christenen zijn een minderheid; sporen van de christelijke cultuur zijn grotendeels uitgewist. Voor velen is in God geloven slechts een privézaak. Dit blijkt bijvoorbeeld uit discussies over vrijheid van onderwijs. Tegenstanders beschouwen godsdienstonderwijs als een vorm van indoctrinatie van kinderen. Volgens hen moeten scholen neutraal zijn; godsdienstige vorming hoort niet thuis op school, maar hooguit in gezin en kerk.

Er is echter meer veranderd dan de wereld buiten de school. Het veranderde culturele klimaat is merkbaar in de klas. Leerlingen van christelijke scholen zijn geen kopie van eerdere generaties. Ze komen door sociale media al jong in

aanraking met allerlei invloeden van buitenaf. Hetzelfde geldt voor de gezinnen waar je leerlingen toe behoren. Ze staan bloot aan innerlijke secularisatie: verlangens zijn vooral gericht op het hier en nu, ondanks de kerkelijke betrokkenheid. Dit proces werkt door in christelijke scholen. En, niet te vergeten: jij bent als leraar een kind van je tijd.

Godsdienstige vorming voltrekt zich dus in een nieuwe context. In dit boek nemen we dit serieus. Je moet vooral uit de Bijbel blijven vertellen, met je leerlingen bidden en zingen en het ideaal van godsdienstige vorming hooghouden. Maar je kunt dat niet meer doen op dezelfde manier als vijftig jaar geleden. Daarvoor is er te veel veranderd, in de samenleving, in kerk en gezin, op school, bij leerlingen en bij onszelf. We kiezen in dit boek voor een integrale visie op godsdienstige vorming: van hoofd (kennen en begrijpen), hart (aanspreken van het hart van leerlingen) en handen (het handelen van leerlingen). Verder kiezen we voor een holistische visie op vorming: godsdienstonderwijs blijft niet beperkt tot het eerste halfuur van de dag, maar het doortrekt het geheel van je onderwijspraktijk. Ten slotte gaat het bij de godsdienstige vorming niet alleen om wat jij als leraar zegt of doet, maar ook om wie je bent.

We geloven dat God sterker is dan alle tegenkrachten in deze wereld. Je hoeft niet terug te verlangen naar vroeger. Als christen ben je gericht op de toekomst. Jij krijgt de opdracht om in deze tijd het christelijke ideaal van de godsdienstige vorming uit te dragen: leerlingen inleiden en inwijden in het christelijk geloof, zodat ze Jezus Christus volgen. Of, met het motto van dit boek: opdat ze hun hoop op God stellen. Dit boek wil je hierbij helpen; in het geloof dat je inspanning onder Gods zegen nooit vruchteloos zal zijn.

Bram Kunz
Jan van Doleweerd

Stapstenen voor de godsdienstige vorming van leerlingen

Dit boek gaat over de godsdienstige vorming van leerlingen. Christelijke leraren en anderen die zich met het onderwijs aan kinderen bezighouden, kunnen zich hiermee bekwamen en opnieuw laten inspireren. We geven allereerst een korte uitleg over onze insteek en over de structuur van dit boek. Wat kun je verwachten?

Praktijk

Net als alle andere opvoeders ontmoet je als christelijke leraar kinderen in een belangrijke levensfase. Je voedt ze op voor God, om Hem in deze wereld te dienen. Zo'n ideaal schept verplichtingen: wat er in de klas gebeurt, staat onder gezag van het Woord van God. Dat beperkt zich niet tot het begin van de dag. Evenmin gaat het alleen om het overdragen van Bijbelse informatie of het aanleren van christelijke gedragsregels. Godsdienstonderwijs is niet alleen een vak op het rooster. Het raakt ons hele leven: met hoofd, hart en handen. Anders gezegd: je godsdienstonderwijs werkt door in het alledaagse leven in de klas. Het heeft te maken met wie jij bent als leraar en met je leerlingen. Godsdienstonderwijs wijst een weg om te gaan en een waarheid om te geloven en het wakkert het verlangen aan om met God te leven. Daarmee gaat godsdienstonderwijs over Jezus. Hij heeft over Zichzelf gezegd: 'Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven, niemand komt tot de Vader dan door Mij' (Joh. 14:6). En jij hebt de opdracht om je leerlingen tot Jezus te brengen.

Misschien schrik je van deze opening, omdat je niet van jezelf durft zeggen dat je volgeling van Jezus bent. We begrijpen dat dit een teer punt is, maar stel dat je als Duitser een Nederlandse inburgeringscursus moet geven, terwijl je zelf buitenstaander bent. Dan is het geven van zo'n cursus een moeilijke job. Hetzelfde geldt van het geven van godsdienstonderwijs. Natuurlijk kan iedereen met wat didactische vaardigheden een Bijbelvertelling houden, maar dat is niet hetzelfde als leerlingen de weg naar God wijzen. Als je Hem niet persoonlijk kent, heeft dit invloed op de manier waarop je uit de Bijbel vertelt en hoe je kinderen benadert. Ons uitgangspunt is dat christelijke leraren Christus persoonlijk kennen; hiermee is echter

niet gezegd dat alle lezers die geloofsrelatie hebben. Dit kan dus schuren, als je dit boek bestudeert. Geloof is altijd een persoonlijke zaak; tegelijk geloven we dat het je verantwoordelijkheid is om je bekering te zoeken; zeker als je geroepen bent om godsdienstonderwijs te geven.

Ondanks deze hoge inzet realiseren we ons dat we in een gebroken wereld leven. Het leven is vol zonde, moeite, strijd, ziekte en ongeloof. In dit boek geven we veel aandacht aan deze wisselende praktijk waarin het godsdienstonderwijs plaatsvindt. Godsdienstige vorming is niet bedoeld om toeschouwers te kweken, maar om kinderen aan te moedigen om de weg met God te gaan, door de moeiten van het leven. We zoeken met elkaar de weg die de Heere ons wijst vanuit Zijn Woord; en we gaan zelf op weg.

Nog even iets over de praktijk: dit boek is, zoals we hierboven al lieten zien, bedoeld voor de praktijk. Het staat echter niet vol met praktijkvoorbeelden. Je vindt veel materiaal om een praktijkvisie op godsdienstige vorming op te bouwen. Het is aan jou om vanuit de theorie verbinding met de praktijk te leggen. Hierbij kunnen de verwerkingsvragen die per hoofdstuk zijn opgenomen je helpen.

Gids

Godsdienstonderwijs staat in een lange traditie. Al in het Oude Testament lezen we dat vaders hun kinderen in de Thora onderrichten. Ook in het Nieuwe Testament is onderwijs in Gods Woord van levensbelang. Het doel ervan is dat kinderen de HEERE leren kennen, Hem liefhebben en voor Zijn aangezicht leven. In de Bijbel komt de metafoer van de weg vele keren voor (Spr. 22:6; Hand. 9:2). De weg is het beeld van de reis die de christen in dit leven maakt. In godsdienstig opzicht kunnen we denken aan de weg die God met mensen gaat. We kunnen ook denken aan de levensweg die mensen gaan, met mooie vergezichten, maar niet minder met de gevaren die eraan verbonden zijn. Het is een weg die mensen met God of zonder Hem gaan. Je moet de weg met God leren gaan; als leraar ben je een gids die leerlingen helpt de weg te vinden.

Hoop

Dit boek heeft als motto: *Opdat zij hun hoop op God stellen.* We ontlenen dit aan Psalm 78. In deze psalm gaat het over de vormingsopdracht van opvoeders. Ze zijn geroepen om kinderen bekend te maken met de heilrijke daden van God, opdat ze hun hoop op God stellen, Zijn daden niet vergeten en niet

worden zoals hun vaders. Opvoeden in Bijbelse zin is hoopvol, ondanks alle menselijke zonde en falen. De HEERE is de God van de hoop; in een wereld vol onzekerheid is het evangelie de bron van hoop. Met de blijde boodschap dat er bij Jezus vergeving en heil voor zondaren is, heb je een hoopvolle boodschap voor leerlingen.

Wie bijdraagt aan de godsdienstige vorming van leerlingen, doet dit in verwachting dat de Heilige Geest door het onderwijs harten raakt. Dit maakt dat godsdienstonderwijs niet alleen een menselijke activiteit is. Wie in geloof onderwijs geeft, ziet uit naar de vruchten, omdat ons werk nooit tevergeefs is in de Heere.

Stapstenen

We hebben dit boek *Stapstenen* genoemd. Hiermee drukken we uit dat je in het godsdienstonderwijs de weg gewezen krijgt, en vooral dat God in Christus de weg heeft gebaad. Daarom willen we in dit boek gelovig gehoorzaam zijn aan de Heilige Schrift. Het beeld van de stapstenen drukt verder uit dat godsdienstonderwijs een spannende aangelegenheid is. Want al liggen de stenen vast, het blijft een hele onderneming om erover te gaan. Je hebt te maken met jezelf, met je leerlingen, met ouders, met kerkelijke gemeenten, en niet te vergeten: met een seculiere cultuur waarin we ademen. Godsdienstonderwijs heeft iets van een sprong, van de ene steen naar de andere. Die sprong moet je zelf maken, dat kan een ander niet voor je doen. Als leraar ben jij degene die, luis terend naar Gods stem, leerlingen bij de hand neemt, zodat ze in aanraking komen met God, Zijn Woord en Zijn wereld. Dat is een waagstuk; je kunt immers ook mis springen. Jij maakt als leraar ook fouten. Ook als je godsdienstonderwijs geeft, ben je niet onfeilbaar. Toch mag je geloven dat de Heilige Geest gebruikmaakt van de dienst van mensen. En dankzij de HEERE is het geen hopeloze onderneming. Het beeld van de stapstenen zegt dat er een gebaad pad is, maar ook dat je dit pad alleen in afhankelijkheid van God kunt gaan.

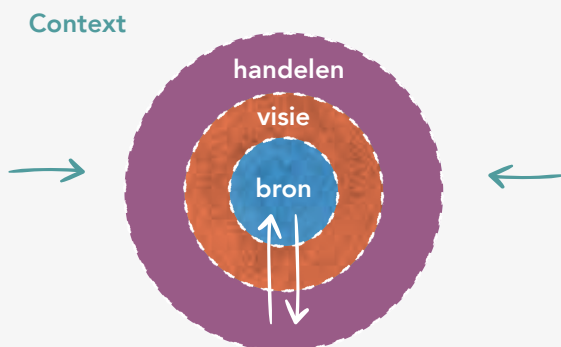
In de ondertitel geven we aan dat het gaat om godsdienstige vorming in het basisonderwijs. We dragen theorie aan, maar dit boek wil praktijk betrekken zijn. Het gaat immers om jouw werk als leraar, om de manier waarop jij gestalte geeft aan de roeping om leerlingen bekend te maken met Gods Woord, opdat ze hun hoop op God zullen stellen.

Verbinding met kerk, gezin en samenleving

Het godsdienstonderwijs is traditioneel niet los te denken van het Bijbelonderwijs in kerk en gezin. In de geschiedenis van het christelijk onderwijs is de nauwe verbinding tussen kerk, gezin en school een belangrijke motivatie geweest om eigen scholen te stichten. Die verbinding is ook vandaag belangrijk. Tegelijkertijd zijn er ontwikkelingen die de verbinding belemmeren. Allereerst is er sprake van kerkelijke verdeeldheid. Je leerlingen komen doorgaans uit verschillende kerken, en dat levert op godsdienstig gebied diversiteit aan opvattingen op. Het tweede is dat godsdienstonderwijs niet beperkt blijft tot de verbinding met kerk en gezin. Er wordt namelijk ook godsdienstig vormingsonderwijs (GVO) gegeven op niet-christelijke of openbare scholen. Een derde ontwikkeling is de toenemende bemoeienis van de overheid, waardoor het godsdienstonderwijs onder toezicht komt te staan van de politiek. Deze ontwikkelingen leiden ertoe dat godsdienstonderwijs verandert van exclusief (afgezonderd van andersdenkenden) in de richting van meer inclusief onderwijs (te midden van andersdenkenden). In dit boek anticiperen we hierop en wijzen we een weg om met behoud van onze grondslag kwalitatief goed godsdienstonderwijs te geven in deze veranderende context.

Bronmodel

Hoe kun je steeds opnieuw de verbinding leggen tussen de Bijbel, de belijdenisgeschriften en betrouwbare bronnen uit de theologisch-pedagogische traditie enerzijds en de praktische situatie in de klas anderzijds? In dit boek doen we dit door middel van een pendelbeweging: van de praktijk naar de theorie, en vervolgens vanuit de theorie terug naar de praktijk. We maken hierbij gebruik van het volgende bronmodel:

Figuur 1. Bronbenadering voor christelijk leraarschap

Bij bronnen denken we allereerst aan de Bijbel, die als Gods geopenbaarde Woord bron en norm is voor geloven, denken en doen. Alle theologische en pedagogische bronnen moeten aan de Bijbel genormeerd zijn. De Bijbel en andere bronnen uit de christelijke theologisch-pedagogische traditie geven voorbeelden van praktijken van christelijk leraarschap.

Het model werkt echter ook de andere kant op. Bestaande praktijken zijn immers niet in beton gegoten. Ontwikkelingen in de samenleving stellen voor nieuwe vragen. En je omgang met een klas stelt je eigen praktijk onder kritiek. Dan is het goed om de beweging terug te maken: van de praktijk naar de bron, en zo weer van de bron naar de praktijk. Dit proces leer je als het goed is als beginnende leraar, maar het zet zich door gedurende de dagelijkse praktijk van leraarschap.

Verbinding met beroepsprofiel christelijke leraar

Dit boek is geschreven in de opleidingscontext van Driestar educatief. Daarbij bouwen we voort op andere publicaties die over de christelijke leraar zijn verschenen; hierbij noemen we vooral *Essenties van christelijk leraarschap. Een kleine onderwijspedagogiek* (De Muynck, Vermeulen & Kunz, 2017) en *Gidsen. Een christelijke schoolpedagogiek* (De Muynck & Kunz, 2021).

In de lerarenopleiding van Driestar educatief wordt gewerkt met het beroepsprofiel van de christelijke leraar (Driestar educatief, 2020). In de kern van dit model staat de bron waaruit de leraar put: de Bijbel als Woord van God en de gereformeerde belijdenis bepalen de manier waarop de leraar kijkt naar de werkelijkheid en hoe hij zijn beroep uitoefent. De bron voedt de hele persoon: wie de leraar is, hoe deze denkt en handelt. In het christelijk wereldbeeld is het ten diepste God Die een beroep doet op het hart van de leraar. Het is ons verlangen dat de bron en het zijn, het weten en doen van de leraar, door het geloof een eenheid vormen, vanuit de belijdenis 'niet meer ik leef, maar Christus leeft in mij' (Gal. 2:20).

Vanuit deze kern onderscheidt het beroepsprofiel drie lagen van het beroep van de leraar: de zijns-laag (*ik ben*), de kennislaag (*ik denk*) en de handelingslaag (*ik kan*). De handelingslaag valt uiteen in beroeps-taken: 1. Pedagogisch leidinggeven aan leerlingen; 2. Begeleiden van leer- en ontwikkelingsprocessen van leerlingen; 3. Samen ondersteunen van de leerling; 4. Werken aan kwaliteit en beleid; 5. Ontwikkelen van onderwijs. *Stapstenen* biedt inhoudelijk materiaal om dit beroepsprofiel in te vullen vanuit het perspectief van de godsdienstige vorming.

Opzet

Hoe is dit boek opgezet? De blauwe hoofdstukken gaan over de bronnen waaruit je als christelijke leraar put voor de godsdienstige vorming van je leerlingen. Vervolgens gaat het in de oranje artikelen om visievorming: hoe kijk je aan tegen de godsdienstige vorming? In de paarse artikelen staat het handelen van jou als leraar bij de vorming van leerlingen centraal. Ten slotte behandelen we in de groene artikelen de context waarin de godsdienstige vorming vandaag plaatsvindt.

De verschillende onderdelen van het boek zijn verwerkt in de modules van het paboprogramma en andere verwante pedagogische opleidingen. De verwerkingsvragen kunnen terugkomen tijdens colleges, maar zijn ook bedoeld als handvat voor persoonlijke bestudering van het boek. De handelingsaspecten van het boek zijn verwerkt in de stageopdrachten.

Dit boek is bedoeld om jezelf te laten vormen, meenemen, inspireren en om kennis op te doen van de grote lijnen in Bijbel en belijdenis en godsdienstpedagogische inzichten en praktijken. Als zodanig heeft het boek als doel je met concrete inzichten te helpen bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van de godsdienstige vorming van leerlingen. We bieden echter niet meer dan stapstenen: jij bent als christelijke leraar verantwoordelijk om leerlingen bij de hand te nemen, over de stapstenen heen. De verbinding naar de praktijk leg je in dit boek ook zelf: door de verwerkingsvragen.

We kunnen ons voorstellen dat je bij verschillende thema's meer wilt lezen. Daarom is elk hoofdstuk voorzien van een aantal leestips. Achterin dit boek vind je een beredeneerde literatuurlijst, met een register op Bijbelteksten en verwijzingen naar de belijdenisgeschriften en een persoons- en zakenregister.

deel 1

intro

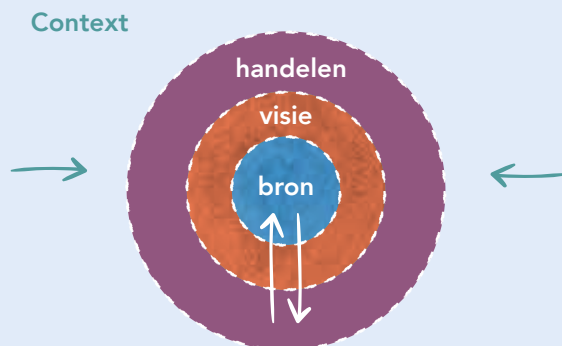
Je begint nu aan de hoofdstukken die horen bij het blauwe gedeelte van dit boek. Deze kleur correspondeert met de bronbenadering die we in dit boek gebruiken. Zoals je ziet heeft de blauwe kleur betrekking op de bronnen vanwaaruit je als leraar werkt.

Wat kun je in de volgende hoofdstukken verwachten? In deel 1 komen verschillende bronnen aan de orde waaruit jij als christelijke leraar put. Allereerst gaat het over de Bijbel (hoofdstuk 1). Deze is bron en norm voor ons geloven, denken en handelen. De Bijbel is dus niet zomaar een bron, te midden van veel andere bronnen. Als Woord van God heeft de Bijbel gezag over ons hele leven. Hij is dus ook bepalend voor onze visie op godsdienstige vorming.

Behalve de Bijbel hebben in de christelijke traditie belijdenisgeschriften gezag. We zullen uitleggen dat ze hun gezag ontleen aan het feit dat ze de Bijbel naspreken. Voor jou als christelijke leraar zijn ze belangrijk, omdat het getuigen zijn van het christelijk geloof (hoofdstuk 2).

Als christelijke leraar sta je op de schouders van mensen die voor jou het beroep uitoefenden. We putten voor het christelijke vormingsideaal uit bronnen van pedagogen, ook als die met onze eigen visie schuren (hoofdstuk 3 en 4). Een laatste bron die aan de orde komt, zijn de kinderbijbels (hoofdstuk 5). Voor jou als leraar zijn kinderbijbels een bron van informatie over godsdienstige vorming. Tegelijk kun je zien hoe andere beroepsbeoefenaars het vormingsideaal in de praktijk brengen.

Vervolgens putten we uit de bron van de Bijbel (hoofdstuk 6 en 7). Aan de hand van personen uit het Oude en Nieuwe Testament behandelen we de rode draad van de Bijbelse boodschap. Daarbij komen Bijbelse kernwoorden aan de orde, evenals verbindingen met de gereformeerde belijdenis.

1. De Bijbel: Gods betrouwbaar getuigenis

In dit hoofdstuk gaat het over:

- ... het Woord van God, aan ons gegeven
- ... eigenschappen van de Bijbel
- ... de Bijbelse hermeneutiek
- ... de Heilige Geest en de Bijbel

1.1 **Intro**

We geloven dat de Bijbel als Woord van God bron en norm is voor ons geloven, denken en handelen. Daarom beginnen we dit boek bij de Bijbel zelf. Wat zijn de eigenschappen van de Bijbel? Welke hermeneutische sleutel gebruik je om hem te openen? Hoe is de Heilige Geest aan de Bijbel verbonden en wat is zijn kernboodschap?

1.2 **Woord van God**

Wij zijn gewend aan de Bijbel als een boek. Je zou bijna vergeten dat de Bijbel allereerst de stem van de levende God is. In de cultuur waarin de Bijbel ontstaan is, bleef dat veel meer bewaard. De Bijbelverhalen werden van vader op zoon doorverteld; de profeten waren stem van God in de concrete situatie van het volksleven van Israël. Hiervan leren wij dat de Bijbel niet zomaar een boek is. Hij is boven alles Woord van God. Zoals Christus het vleesgeworden Woord is, is de Bijbel het schrift geworden Woord.

Door de Heilige Geest heeft God Bijbelschrijvers geïnspireerd om Zijn Woord aan mensen bekend te maken. Dat God gebruikmaakt van mensen, blijkt uit het feit dat hun eigenheid zichtbaar blijft. Zo gebruikt de profeet Amos, de landbouwer uit Tekoa, andere taal dan Jesaja, de priesterzoon uit Jeruzalem. Door een bijzondere zorg heeft God ervoor zorg gedragen dat Zijn Woord op schrift is gesteld. Hieruit leren wij dat de Bijbel zeggingskracht heeft voor alle tijden. Het is Gods Woord van heil en redding voor zondaren (NGB art. 3).

Mensen hebben de Bijbelboeken bij elkaar gebracht. Dit proces noemen we de vorming van de canon (richtsnoer). Toch is dit niet alleen een menselijk proces geweest. Men heeft onder leiding van de Heilige Geest alleen aanvaard wat zich als van God geopenbaard aandienende. Dit gebeurde in verschillende fasen. Het Oude Testament functioneerde

al als Woord van God in de tijd van Jezus. Zo kan Jezus in gesprek met de Emmaüsgangers verwijzen naar de wet van Mozes, de profeten en de Psalmen (Luk. 24:44). De officiële vaststelling van het Oude Testament vond plaats op de synode van Jamnia (rond 100 na Chr.). Verschillende Bijbelboeken zijn nog wel punt van gesprek geweest, onder andere het boek Esther, omdat daarin de heilige Godnaam niet voorkomt. De canonvorming van het Nieuwe Testament vond plaats in de eerste eeuwen van onze jaartelling. In de Codex Muratori (eind 2^e eeuw) vinden we een eerste opsomming; in deze codex komen de brief aan de Hebreëën, de Jakobusbrief en de brieven van Petrus nog niet voor. In de Paasbrief van Athanasius (367) komt voor het eerst een opsomming voor van alle boeken uit de Bijbel. Ten slotte aanvaardde het concilie van Carthago (376) de canon zoals wij die kennen.

Naast de canonieke boeken erkende de kerk de betekenis van de apocriefe boeken, bijvoorbeeld Tobias en Jezus Sirach. In de Rooms-Katholieke Kerk hadden deze boeken groot gezag. Dat de Reformatie de betekenis van de apocriefe boeken erkent, blijkt uit het feit dat de Nederlandse Geloofsbelijdenis er een artikel aan wijdt (art. 6). Je vindt ze daarnaast in de eerste edities van de Statenbijbel, weliswaar met een waarschuwing dat deze boeken niet hetzelfde gezag hebben als de canonieke boeken. De kerk kan deze boeken wel lezen en er onderwijs uit ontvangen, voor zover ze overeenkomen met de canonieke boeken. Ze gelden echter niet als regel voor het geloof.

1.3

Vier eigenschappen van de Bijbel

Volgens de kerk van de Reformatie heeft de Bijbel een aantal belangrijke eigenschappen. Allereerst heeft hij een onovertroffen gezag. De Bijbel is de hoogste *autoriteit* (*auctoritas*). De canon (66 boeken, 39 Oude Testament, 27 Nieuwe Testament) aanvaardden we als boeken die door de Heilige Geest zijn geïnspireerd. In de Bijbel spreekt God tot ons mensen.

De Bijbel is *noodzakelijk* (*necessitas*). Zonder Bijbel kunnen wij God niet geheel kennen. Weliswaar maakt God Zich in de schepping bekend (*algemene openbaring*), maar hierdoor kunnen we alleen weten dat er een God is. Je leert er niet uit waar je vandaan komt, hoe het komt dat er zo veel lijden en kwaad in de wereld is en hoe je echt gelukkig wordt. De Bijbel is het enige middel om daar inzicht over te verkrijgen.

De derde eigenschap is *duidelijkheid* (*claritas*). De Bijbel is niet geschreven in geheimtaal; je kunt hem met gewone, eenvoudige middelen begrijpen. De uitleg van het Woord van God is niet voorbehouden aan theologen. Ook leerlingen kunnen de Bijbel lezen en begrijpen wat er staat. Als iets tegenstrijdig of onbegrijpelijk lijkt, moet je de oorzaak zoeken bij je eigen onbegrip en beperking, niet bij de Bijbel.

De vierde eigenschap is dat de Bijbel *volmaakt* (*perfectio*) is. Daarmee bedoelen we dat we geen extra informatie nodig hebben om de inhoud ervan te begrijpen. Dit betekent niet dat alles wat je wilt weten in de Bijbel te vinden is; wel alles wat je nodig hebt voor je behoud.

1.4

Letterlijk en geestelijk

Bijbelteksten hebben een voorkant en een achterkant. De voorkant is die van de letterlijke betekenis (*sensus literalis*): het is zoals het er staat. Er is ook een achterkant: de geestelijke betekenis (*sensus spiritualis*) van de tekst. Je mag de geestelijke betekenis niet losmaken van de letterlijke tekst, anders laat je de Bijbel buikspreken. Je moet allereerst vragen wat de Bijbelschrijvers bedoeld hebben. Daarmee heb je meteen een belangrijk houvast bij je uitleg van de Bijbel. Dat je de letterlijke, historische betekenis van de tekst belangrijk vindt, betekent dat je zorgvuldig met de tekst omgaat. Om de Bijbeltekst uit te leggen, heb je behalve een grondige uitleg (exegese) een hermeneutisch kader nodig. In de volgende paragraaf leggen we uit wat we hiermee bedoelen.

1.5

Hermeneutische drieslag

Het woord hermeneutiek komt van het Griekse werkwoord *hermeneuo*. Dit betekent je gedachten door woorden te kennen geven, uitzetten, uitleggen, verklaren, vertolken. Wij bedoelen met dit begrip de theorie van het uitleggen en interpreteren van teksten. De Griekse dichter Homerus (ca. 800 v.Chr.) omschrijft hermeneutiek als de uitleg, de vertaling van berichten. Voor een Bijbelse hermeneutiek heb je drie belangrijke uitlegstemmen: de Bijbeltekst, de kerk en de lezer. Deze zijn met elkaar verbonden. We leggen nu eerst uit wat we met deze drie stemmen bedoelen. Bij elke stem formuleren we enkele hermeneutische regels.

Stem van de Bijbeltekst

Het uitleggen van de Bijbel begint bij de Bijbeltekst. Hierbij horen twee belangrijke hermeneutische regels: (1) de Bijbeltekst is de gids naar de betekenis van de tekst en (2) de gevonden betekenis moet je toetsen aan de Bijbel zelf.

De eerste uitlegregel betekent dat de uitleg van de Bijbel vraagt om een grondige uitleg (exegese) van de tekst. Hierbij gaat het om de bedoeling van de oorspronkelijke auteur. Bijvoorbeeld: wat bedoelde de profeet Jesaja, toen hij zijn profetieën opschreef? In welke tijd en tegen welke achtergrond profeteerde hij?

Je leest nauwgezet wat er staat. Hierbij volg je de regels van het begrijpend lezen. Je maakt onderscheid tussen de grammaticale en de syntactische betekenis van woorden en je probeert nauwkeurig te onderscheiden tussen de letterlijke en de figuurlijke betekenis. Als Jezus

tegen de discipelen zegt dat Hij de Wijnstok is en de discipelen de ran-
ken zijn (Joh. 15:5), moet duidelijk zijn dat het hier om beeldspraak gaat.

Ten aanzien van de figuurlijke uitleg van de Bijbeltekst zijn er in de ge-
schiedenis twee belangrijke methoden van Schriftuitleg: allegorie en
typologie. De allegorische uitleg zoekt naar een verborgen betekenis
achter de woorden van de tekst. Deze methode acht de geestelijke be-
tekenis belangrijker dan de letterlijke betekenis. Allerlei gebeurtenissen
en beelden in de Bijbel krijgen een geestelijke duiding, die afhankelijk
is van de uitlegger. Zo is Jeruzalem in de allegorische uitleg niet alleen
de aardse stad, maar tevens een beeld voor de kerk en voor de hemel.

Een allegorische uitleg is op zichzelf niet verkeerd. De Bijbel zelf geeft
aanleiding om in teksten een diepere betekenis te zien. Het boek Hoog-
lied is bijvoorbeeld een allegorie. Het gaat hier over de liefde tussen
Salomo en zijn bruid, maar de beelden en begrippen verwijzen naar de
intieme relatie tussen Christus als Bruidegom en de gelovigen als bruid
(Hoogl. 1:2). Een ander voorbeeld is dat van de Israëlieten die bij Horeb
water drinken uit de rots (Ex. 17:1-7). In de brief aan de Korinthiërs haalt
Paulus deze geschiedenis aan en dan legt hij uit dat de steenrots een
beeld is van Christus (1 Kor. 10:4). Toch zijn er grenzen aan een allego-
rische uitleg. Als de Bijbel zelf aanleiding geeft om het te doen, is het
geoorloofd. Is dit niet duidelijk, dan moet je er voorzichtig mee zijn. Je
kunt bijvoorbeeld niet zeggen dat de vijf keer dat het woordje licht in
Genesis 1 voorkomt, verwijst naar de vijf boeken van Mozes. Heel snel
komt je fantasie mee in de uitleg en vermeng je de woorden van God
met je eigen gedachten.

Bij typologie gaat het om een terugkerend patroon van gebeurtenissen.
De typologie is dan een motief dat door de geschiedenis heen terug-
komt. Zo zijn bijvoorbeeld de profeten in het Oude Testament typen van
de grote Profeet Jezus Christus. Ook Abraham, David en Salomo kun je
zien als typen van Christus. In hun handelen zie je iets van Wie Christus is.
Voor typologie geldt dat je kunt motiveren dat de Bijbel je toestaat om
deze verbinding te maken. Het maakt de rode draad in de Bijbel zichtbaar.

Bij het uitleggen van de Bijbeltekst doorloop je drie op elkaar volgende
fasen: verklaren, interpreteren en toepassen. Verklaar is aandacht be-
steden aan de tekstkenmerken door te lezen wat er stáát. De letterlijke,
historische betekenis van de tekst is het startpunt. Je spelt de tekst: wat
staat er en over wie gaat het? Daarna geef je betekenis aan de tekst.
Je wilt het gedeelte begrijpen en interpreteren: wat betekent het en
welke boodschap zit er in de tekst? Ten slotte sla je de brug naar de
leefwereld van nu, naar je klaslokaal: de fase van de toepassing. Het is
de bedoeling dat de Bijbeltekst opnieuw tot klinken komt: wat betekent
deze tekst voor ons vandaag?

De aandacht voor de tekst die je leest, vraagt om verbreding. Daarom is de tweede uitlegregel dat je de gevonden betekenis van de tekst vergelijkt met de rest van de Bijbel (Schrift met Schrift vergelijken). Daarvoor trek je cirkels: je begint bij de tekst, dan de perikoop (het gedeelte waarin de tekst staat), daarna het hoofdstuk, het boek en uiteindelijk de hele Bijbel. Als je bijvoorbeeld een psalm leest waarin het woord Sion voorkomt, kun je op andere plaatsen waar dit woord voorkomt meer informatie vinden over de betekenis. De Bijbel verklaart moeilijke plaatsen door gedeelten die helder zijn.

Stem van de kerk

De kerk is de tweede uitlegstem. Hiermee is een derde hermeneutische leesregel verbonden. Nadat je eerst zorgvuldig geluisterd hebt naar de Bijbeltekst, maak je nu de verbinding met het christelijk geloof. Je onderzoekt of je uitleg *analogia fidei* is, in overeenstemming met het christelijk geloof zoals dat door de kerk beleden is. De kerk is namelijk een lees- en woordgemeenschap: ze is ontstaan door en rondom de Bijbel. In het Nieuwe Testament lees je hoe de gelovigen samenkomen (Hand. 17:11). Eerst komen ze samen rondom de geschriften van het Oude Testament en het getuigenis van de apostelen. Later komen daar de boeken van het Nieuwe Testament bij, allereerst de brieven van Paulus, die als rondzendingen zijn geschreven. Steeds zoeken gelovigen de Bijbel te verklaren, te interpreteren en toe te passen.

Je vindt de gezaghebbende uitleg van de kerk concreet terug in de belijdenis van de kerk. Die is namelijk een antwoord op de Bijbel (zie hoofdstuk 2). Ten slotte kun je denken aan Bijbelcommentaren die de stem van de kerk doorgeven. Ze zijn een hulpmiddel om te zoeken naar de betekenis van de tekst en die toe te passen op je eigen situatie.

Stem van de lezer

Bij het uitleggen van de Bijbeltekst doe jij als lezer ook mee. Als uitlegger kun je veel invloed uitoefenen op de interpretatie van de tekst. Als je een tekst leest, heb je namelijk de neiging om bepaalde karakteristieken of gebeurtenissen in de tekst te negeren en andere naar voren te halen. Hoe kun je een eenzijdige Bijbeluitleg vermijden?

Allereerst door een geestelijke leeshouding: de Bijbel vraagt om een leeshouding van gebed en geloof. In het gebed vraag je om de opening van het Woord en de verlichting met de Heilige Geest. Als je leest, stel je jezelf voor het aangezicht van de heilige God. Bij een godvruchtige leeshouding hoort geloof. Alleen een gelovige ziet dat het in de Bijbel gaat om de zaligheid in Christus voor zondaren en wil zich onderwerpen aan de wil van God.

Je kunt eenzijdigheid verder vermijden door een veelzijdige leesmethode: je luistert zorgvuldig naar de tekst en je confronteert je eigen interpretatie en toepassing met zowel de Bijbeltekst als met die van andere uitleggers. Hierdoor voorkom je dat de kerkelijke traditie waarin je staat de uitleg gaat overheersen. De leer van de kerk bepaalt namelijk de uitleg van de tekst niet, maar hij komt eruit op. Wie de Bijbel vanuit zijn eigen dogmatische schema leest, maakt de tekst monddood. Verder voorkom je op deze manier de overheersing van de tekst door je eigen gedachten en gevoelens. Als dit wel gebeurt, kleur je de teksten met je eigen ideeën. De Bijbel is dan een maatje dat je nooit tegenspreekt.

1.6

Heilige Geest en Bijbel

Een belangrijk thema is nog niet behandeld, namelijk de relatie tussen de Heilige Geest en de Bijbel. In de tijd van de Reformatie is hierover veel gezegd. De Rooms-Katholieke Kerk vond dat je de Bijbel niet kon lezen zonder de uitleg van de kerk; het is de kerk die het Woord gezegd verleent. Reformators als Luther en Calvijn bestreden dit. Zij gebruikten hiervoor het argument dat de Bijbel *autopistos* is. Dit betekent letterlijk: de Bijbel getuigt van zichzelf. Het gaat erom dat de Bijbel zelf spreekt, als de Heilige Geest de tekst ervan gebruikt (NGB art. 5). De enige Auteur van de Schrift is God Zelf (2 Tim. 3:16). Dat geeft aan de Bijbel zijn goddelijk gezag.

Maar al is het Heilige Geest Die met en door de Bijbel spreekt tot jou en je leerlingen, het is niet automatisch zo dat je dan alles begrijpt of dat het Bijbelgedeelte je aanspreekt. De gedrukte Bijbel is niet hetzelfde als de Heilige Geest. Als dat zo zou zijn, dan zou je aan een goede uitlegmethode genoeg hebben. Je hebt nodig dat de Heilige Geest Zich verbindt aan de tekst die je bestudeert en je de kracht en betekenis ervan laat ervaren. Daarom is het gebed om de Heilige Geest bij het lezen en uitleggen van de Bijbel onmisbaar.

Er is nog een ander belangrijk aspect in de relatie van de Heilige Geest met de Bijbel: door de Bijbel getuigt de Heilige Geest van Christus. Hij overtuigt je ervan dat Christus de Zaligmaker van zondaren is (1 Joh. 4:10,14). Er loopt een rode draad door de Bijbel die begint bij de schepping. Deze rode draad is de komst van Jezus Christus naar deze aarde. Op allerlei manieren wijst het Oude Testament naar de komst van Christus. De kern van de Bijbel is het sterven en de opstanding van Jezus Christus. Hij heeft de toorn van God tegen het hele menselijk geslacht gedragen om Zijn kinderen van de eeuwige verdoemenis te verlossen. Na de evangeliën loopt de rode draad verder tot de wederkomst van Christus.

Als het in de Bijbel gaat om het geloof in Christus, kun je daar in je Bijbelvertellingen niet omheen. Voor jezelf niet als verteller, maar evenmin voor de leerlingen aan wie je vertelt. Daarom is vertellen uit de Bijbel zo'n geweldige opdracht: je mag eraan bijdragen dat het Woord van God tot klinken komt voor kinderen.

Verwerkingsvragen

1. Calvijn heeft geschreven dat het er in de christelijke religie om gaat dat je kennis krijgt van God en van jezelf. De Bijbel geeft antwoord op je diepste levensvragen, over God en jezelf. Werk een voorbeeld uit waarmee je dit aan de hand van een tekstgedeelte uitlegt.
2. Een geslachtsregister in de Bijbel heeft voor een Afrikaan een andere betekenis dan voor een Nederlander. En een perikoop over christenvervolgelingen lezen christenen in Noord-Korea anders dan West-Europese christenen. Hoe verklaar je dit? In hoeverre is een Bijbeltekst open voor verschillende gezichtspunten en in hoeverre gesloten?
3. De Reformatie heeft zich ingespannen voor het vertalen van de Bijbel in de volkstaal. Zoek uit waaraan een goede vertaling moet voldoen en waarom het mogelijk is de Bijbel te vertalen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Koran. Zie hierover ook hoofdstuk 16 van dit boek. Welke vertalingen vind jij bruikbaar?

Leestips

Belt, H. van den (2010). *Betrouwbaar getuigenis. Het geestelijke gezag van de Bijbel*. Groen.

Doleweerd, J.H. van (2013). *Gids voor Bijbellezers*. De Banier.